

Перлина Полісся – озеро Біле

*Тут
Білий берег;
Білі сосни,
Тут
Білі трави,
Тумани.
Червоне лиш
В цім царстві
Сонце,
Із котрим
Граються лини...*

П. Велесик

Біле Озеро по праву називають перлиною Українського Полісся. Розташоване серед боліт на захід від села Рудка. Озеро входить до складу рівненського природного заповідника, створеного указом

Президента України в квітні озеро відноситься до карстових озер, займає глибоку карстову западину із 1999 року. Його площа – близько 430 гектарів. За походженням своєрідною будовою, що утворились при руйнуванні легкорозчинних гірських порід під дією води. Це одне з

найбільших озер в Рівненській області. На дні озера – дві карстові лійки, глибина однієї з них досягає 26 метрів. Озеро Біле – найглибше в області. Тут унікальне поєднання болотних, озерних і лісових природних комплексів Західного Полісся. Дно піщане, слабо замулене, з крейдових порід білого кольору, звідки походить назва самого озера.

Озеро – по справжньому унікальне. Дуже чисте, бо живиться природними джерелами, до того ж єдине в Україні з підвищеним вмістом гліцерину у воді, через що вона має надзвичайні цілющі властивості. Цікавий і своєрідний склад води, який і несе їй славу цілющої. Фосфор, сірководень і до 6.37 мг/л гліцерину. Тому вода здається шовковистою на дотик. За часів панської Польщі до озера була прокладена вузькоколійка, по якій воду з озера цистернами вивозили у Варшаву спеціально для лікування пані Пілсудської – дружини глави польської держави.

Живиться озеро підземними водами, частково поверхневими від танення снігу та дощів. З дна б'ють холодні та теплі джерела, а на глибині 8 метрів температура постійна: + 8 С. Тому і в морози поверхня не повністю замерзає, товщина криги 25 – 50 см., рідше 80 см. Середня глибина озера 10 м. До глибини 2 – 2,5 м. вода прозора. В останні роки прозорість зменшилась як через діяльність людини так і через замученість та заростання очеретом, надбережжя покрите водоростями. Це є сигналом про поступове відмирання водойми

У селі Рудка П. А. Тутковський записав розповідь селянина Дуная, який був свідком надзвичайного явища, що сталося тут.

Люди копали колодязь. Дійшли до шару дуже твердої крейди. Взялися за ломи. Після ударів чувся звук, ніби били в порожню бочку, а потім раптом ринула вода, та з такою силою, що викинула копачів на гору, як м'ячиків... Вода фонтанувала з гуком, залила городи, а за ніч – простір майже на сім верст. Це значило, пояснював учений, що колодязники потрапили на велику карстову печеру, залиту водою.

Біле озеро величезне і величне з, з гривою хвиль, з пологим піщаним дном, з білосніжними чайками, і не менш білим цвітом латаття, з усіх сторін до самісінького берега обнесене соснами...

Рельєф навколишньої території рівнинний. Зі сходу і півдня озеро має піщані береги. Це завдяки Дніпровському льодовику. Він створив піщані вали. З давніх – давен водилася у прибережних водах Білого озера рідкісна рослина – молодильник озерний. Коли пірнути глибоко, то можна легко дістати ногою цілу колонію густих, загострених до верху зелених пучків. Розробка торфовищ на Рівненщині, згубно діючи на флору, на щастя, не погубила остаточно цю чудову рослину, яка занесена в Червону книгу України.

Вище, берег густо встелений м'яким густо – зеленим килимом зозулиного льону. Мох такий густий, що треба мати чіпкий зір, аби розгледіти в ньому стебельця - «клоски» червонокнижної лікоподієли заплавної.. по – сусідськи з острівцями лікоподієли – червонясті розетки росички круглолистої, рослини – хижака, що не боїться ані жару, ані пісних тутешніх ґрунтів, бо пристосувалася перетравлювати дрібних комахок, ними компенсує брак поживних речовин. Ледь помітні крапельки на її округлих листочках – то не роса, а клейка рідина паралізуючої дії, яка вбиває комахок Неймовірно. Але правда: листочок рослини не реагує на краплі дощу та інші не живі предмети, зате не

тільки відчуває масу жертви, а й сприймає її запах! І, що не менш вражає, перетравлює їжу так само, як шлунок тварин.

«Самоцвітами сяють росинки на кінчиках тонюсінських в'юк, якими опушений листок. Пролітає мимо росички комар, вгледить таке видиво та й захоче посмакувати кришталево чистою краплинкою водиці. А як тільки сяде, то вже й пропав. Бо це зовсім не водиця блищить, а краплинка клею, і комареві вже не злетіти. Листок стуляється, в'юки виділяють кислий сік, і здобич починає перетравлюватися, ніби в справжньому шлунку. Так невдаха – комар сам стає обідом для росички» - пише Шморгун Є. в книзі «Диво сил – зілля».

На березі озера Білого можна натрапити ще на одне диво – колонію квітів, які нічим, окрім того, що дещо менші, не відрізняються від декоративних калл: таке ж широке серцевидне листя, ліycopодібна ніжна біла парчева квітка із свічкою великої тичинки. Це так звана «дика калла» - білокрильник болотний. Наукова назва - калла палюстріс.

Саме тут, у 1980 році вперше на поліссі київський ботанік Я. П. Дідух, уродженець Рівненщини, знайшов рідкісний у нашій флорі центральноєвропейський вид – звіробій сланкий – невисоку (5 – 15 см.) однорічну рослину з яскраво – жовтими зірочками – квітами та калган.

На низинах, на зеленому моховому килимі рясніє чорниця, вічнозелений плаун, червоніють ягідки брусниці.

Лежить озеро серед болотних масивів, які дурманять запахом багна. З трьох боків до озера підходить велике болото, яке лежить на вододілі двох річок – Стиру та Веселухи. Більша частина болотного масиву, який оточує озеро, знаходиться у Володимирецькому районі. Болото займає прadolину реліктової річки Березини, що протікала тут у далекий льодовитий період і служила для стоку льодовикових вод.

Древня ріка виробила долину, а та поступово перетворилася в болото. По формі долина і болото витягнуте: 17 км. Довжини при ширині не більше 3 км. Це Коза – Березина – явище надзвичайне: неначе

хтось навмисне зібрав на ньому всі основні рослинні угруповання розміщених на Рівненщині боліт Тисячі поколінь болотних рослин відкладали тут шар торфу, що місцями досягає чотирьох метрів. В утворенні торфу велику роль відіграє мох – сфагнум. Тут же ростуть журавлина, багно болотне.

Журавлину дуже часто називають поліським лимоном через її цілющі властивості. Плоди її мають антисептичні властивості а вміст органічних кислот та цукрів значно більший ніж у лимоні. Значно більший в ягодах і вміст вітамінів С, А, В – 1, В – 2.

Дуже любляють журавлину і птахи, особливо журавлі. Напевне через те і має ця дивовижна ягода таку назву - журавлина. Ягоди дуже довго зберігаються свіжими, не пошкоджуються грибками, не бояться приморозків, а навпаки, в цей період набирають чудових смакових якостей.

« Журавлина має тонкі темно – бурі пагони з черговими довгастими листками, шкірястими, зверху блискучими, темно – зеленими, із загорнутим краєм, зісподу вкритими восковим нальотом. Квітки маленькі, рожеві, розміщені по одній – чотири на кінцях пагонів. Світлолюбна рослина, 15 – 60 сантиметрів заввишки, цвіте у травні – червні, запилюється комахами. Ягоди досягають у вересні. Збирають її від перших заморозків і до утворення снігового покриву» - пише Петро Велесик у книзі « Таємниці лісів Рівненщини»

На низинних болотах – мохи, осоки, очерет, рогіз, калюжниця. Загалом, серед боліт Білоозеря переважають переходові (осоково – сфагнові) та верхові (пухівко – чагарниково – сфагнові з розрідженою сосною). Менш поширені – низинні: осокові та очеретяно – осокові.

« Коли летиш на Біле озеро, то впадає у вічі різноманітність ландшафтів. Горбистий рельєф змінюється залісненою поліською рівниною, подекуди перерізаною звивистими смужками річок та каналів. І ось суцільна стіна лісу розступається – і зблискує голубе око, облямоване темно – синіми віями сосен. Біле озеро! », - пишуть Т. Андрієнко, Г. Антонова та А. Єршов у книзі « Край лісів та імлистих боліт ».

В урочищі Перебута суцільний покрив утворюють осоки на моховому килимі. Зелений мох низинних ділянок поступово змінюється рожевувато – білим сфагновим на перехідній частині урочища, де розріджено ростуть пригнічені берізки, хоч насправді їм по 60 – 70 років.

« На південний захід від Білого озера, в напрямку до невеличкого озерця в заплаві річки Веселухи, на правому її боці лежить урочище Стави. Воно дуже обводнене, навіть у посушливі роки його важко перейти. А поглянеш на протилежний лівий берег Веселухи – зовсім інша картина: піщаний берег, а за ним дюни – порослі сосною чи голі піщані гори » - читаємо в тій же книзі (Край лісів та імлистих боліт).

А коли пройтися трохи далі в ліс, попід сосни, то можна відмітити, що під ногами нема жодної шишки. Довкола сосни, а під ногами ніби підметено віником. Це жорстка сосна, або як ще її називають – смолиста. Родом вона із Північної Америки. Шишки в неї по всій довжині гілки. На самому кінчику – молоді, за ними старші, з минулого року, за ними позаторішні – і так до самого стовбура. Ніби знає, що в гостях треба поводитися чемно, от і не смітить своїми шишками. Вони тільки розкриваються, щоб упало насіння, а тримаються на дереві з десятків літ. А шишки цілими гронами – рясні, рясні, буває в гроні аж 37 шишок. А ще в неї не дві голки в пучку, як у звичайної сосни, а три, і якщо зрубати її чи зрізати, вона єдина із сосон дає поросль, виросте з пенька знову.

А ще далі в ліску можна побачити ще одне незвичне дерево - кучеряву копичку, на перший погляд не примітну. Це також червонокнижна рослина, баранець.

А ще між багнової осоки – реліктового виду, мов зелені промінчики, зелені китички шейх церії болотної, яка теж занесена до Червоної книги. Це багаторічна трав'яниста рослина до 25 см. завдовжки, кореневище повзуче, коротке, з довгими повзучими пагонами. Стебло сплющене, листки вузько лінійні, жолобчасті, нижні – зближені, довші за верхні. Квітки тричленні, жовто – зелені. Цвіте у травні – червні. Плодоносить у серпні – вересні. У всіх вегетативних органах рослини є повітроносні тканини, завдяки яким під час підтоплення боліт рослина тримається на поверхні води. Серед осок нерідко можна побачити дрібненькі, до півметра висотою, чагарникові верби: лапландську і чорничну, що ростуть у тундрі.

На Білоозерській ділянці виявлено 17 видів рослин, які занесені до Червоної книги України, а також два види, які охороняються Європейським Червоним списком, і 11 мало поширених видів.

У водах озера Білого найбільш водиться ляща й підлящика, є язь, щука, карась, короп, і найдивніше диво – вугор, який був запущений в озеро в 1966 році. Півмільйона мальків розміром з сірник привезли зі Франції

Ця риба – справжня таємниця. Зовнішнім виглядом вона нагадує довжелезного чорного плазуна. І живе, нагулюється в Білому озері, а коли настає пора розмножуватися, вирушає до Саргасового моря. Після

такого походу вугри відкладають ікру і гинуть. Впіймати вугра для рибалки – велика удача. Живуть тут і щуки, коропи, карасі.

А білоозерські солов'ї? Це істинно окраса природи цього краю. Швидкість, рухливість, яскраве забарвлення оперення і мелодійний спів – все це радує душу людини. Біля берегів озера можна зустріти білих плісок, які безтурботно та жваво бігають по піску, підплигуючи у повітря за черговою комашкою. Можна побачити тут і синиць, переважно велику та блакитну, іноді взимку чубату та чорну а ще можна зустріти дятла та жовну чорну. Жовна чорна – цей чорний красень є найбільшим дятлом не лише в Україні, а й в цілій Європі. У кущах та заростях можна почути веселий спів і поклики вільшанок та вівчариків, турботливе потріскування дроздів.

Озеро, лісові та болотні масиви утворюють єдиний ландшафтний та гідрологічний комплекс. Передбачається створення на їх території заповідника, який стане базою для багаторічних досліджень природи українського Полісся. Бо ж західне Полісся, до складу якого входить більша частина Рівненщини, має найвищу в Україні заболоченість. І болота для поліщуків є своєрідним джерелом поповнення харчового раціону.

«Для поліщуків болота з діда – прадіда були своєрідними коморами невичерпних запасів усяких ягід. При загальній бідності ґрунтів, коли

хліба з нового врожаю селянинові ледь вистачало до половини зими, чорниці, брусниці, буцяхи. Журавлина ставали неабиякою підмогою в харчовому раціоні» - пише Шморгун Є. в книзі « Диво сил – зілля»

Прозора вода озера, чудові піщані пляжі, зелене намисто лісів приваблюють до себе тисячі людей. Воно стало для мешканців мало чи не єдиним місцем відпочинку біля води. Разом із тим, розташований на Білому озері реабілітаційно – оздоровчий комплекс Рівненської АЕС прийняти всіх бажаючих не може. Тому місцеві жителі облюбували кілька місць довкола озера, куди і добираються всіма видами транспорту на короткочасний відпочинок.

З 2001 року на озері проходить Всеукраїнський молодіжний мистецький соціально – екологічний фестиваль «Біле озеро» під девізом «Від мистецтва до екології».

Озеро і досі таїть в собі дуже багато невідомого, незвіданого. Різні легенди пов'язані з його історією та назвою. Ось одна із легенд.

...Дуже давно з'явився в наших краях незвичний богатир. Красень міцний, молодий, з довгим по плечі кучерявим волоссям. Він мав із собою гривастого буйного коня. Ніхто не знав де він живе, його бачили то в лісі, то на болоті, а то він ловив рибу, летів кудись на своєму швидкому коні.

Люди поступово заселяли піски, болота. Вода спадала. Ось уже видно, що їдуть чайками поліщуки. Вони везуть пісок у полотняних мішках на бугристі мілководдя. В піску було багато каміння, кременю, тому в мішках з'явилися дірки. Пісок потроху висипався, і суші ставало більше. Його вони везли до монастиря, що зводили на міліні там монахи гатили греблю. Довго її гатили...

Недалеко від них оселився богатир, якого вони просто звали Стуром. Замовив він собі ніж – кинджал у коваля. А метал діставали з руди, яка містилась в кулях – конкреціях на болоті. Добра була зброя, нею рубав лісові нетрі. Ловив рибу, захищався від дикого звіра.

Якось відпочивав Стур на березі озера. Вдарив грім, поблизу загорілось дерево. Пішов сильний дощ. Такої пори заблудилась у лісі на болоті дівчина. Почувши запах диму дівчина пішла на вогонь. Там зустріла парубка. Від переляку бідна аж зойкнула з переляку випустивши глечик, який розбився на дрібні скалки а ягоди, що були в глечику, висипалися. Стур узяв її за руку і підвів до вогню. Дівчина була гарною, світловолосою. Вона хотіла причесатись, але дерев'яний гребінь упав у вогонь і згорів. Обоє посміхнулись.

- Як тебе звати ?- спитав Стур.
- Білянка...- тремтячим голосом відповіла вона.

Щирий, відкритий погляд Стура викликав до нього повагу чи від тепла вогню, чи від погляду хлопця дівчина посміхнулась, їх очі зустрілись – і вони покохали один одного.

Стур сплів із лози гарних два кошики, швидко наповнив їх ягодами та грибами і подарував їй.

Вони стали друзями. Часто бували у бабусі дівчини. Стур навчив красуню їздити на коні. Незабаром мали одружитись. Якось надвечір Білянка разом з конем попливла на середину озера і там, влаштувавшись на його спині, розчісувала своє шовкове волосся металевий гребінець, подарунок Стура, виблискував дорогоцінним камінням.

І знову раптовий грім! Його вогняна стріла пронизала дівчину і коня. Вони стали тонути. Стур поплив на порятунок, але за якусь хвилину їх не стало. Стур ножем вдарив по дну озера справа. Земля провалилась, і пішла холодна вода... а дівчини і коня немає. Він вдарив ножем по дну озера зліва. Земля провалилась і пішла до верху тепла вода. Немає ні дівчини ні гривастого коня. А Стура хвилі викинули на берег. Головою він вдарився об гостре каміння і знепритомнів.

Із дупла колоди, що прибилась до берега виліз старий вугор. Він ласкаво обняв своїм звивистим тілом Стура і ніжно промовив «Я все бачив, її намисто полетіло аж до Великої води. Треба знайти всі намистинки, тоді дівчина оживе і повернеться. Хапай мене за хвіст і попливемо разом!» стур слухняно слідував за вугром. Через струмок вони потрапили до безкрайнього моря. Вугор попрощався і поплив на край світу на нерест щоб там і померти. А Стур збирав у Великій воді намистинки Білянки. Кров покривала його руки і голову. Він зібрав уже всі 6 кольорів і пірнув за сьомим. Але вир води поглинув парубка і він більш не винирнув. Один раз рука Стура все – таки з'явилась над водою, він змахнув нею вгору, і всі намистинки полетіли до неба.

Вода швидко сходила, утворилась ріка, яку люди назвали Стиром. А безіменне озеро, де загинула Білянка, з тих пір стало Білим. Між ними щоразу після дощу вставала веселка із семи кольорів намиста дівчини.

Навкруги плакали сосни, свідки трагічного кохання, їх сльози довго лежали в землі і перетворились в камінчики бурштину.

Небезпека над озером Білим.

Останнім часом можна спостерігати як понизився рівень води на 40 см, струмки пересохли. У результаті нерозважливого втручання людини три з п'яти глибинних джерел, які живлять озеро цілющою водою, замулилися.

Усі, хто більш – менш знайомі з причинами нинішніх проблем озера, вважають, що необхідно спрямувати зусилля на лікування озера, аби максимально повернути його до первісного стану.

Щорічно в озері відмічається зниження рівня води, і причин цьому декілька: осушення прилеглих територій лісоболотного комплексу (

Стави, Перебута, долини колишніх річок Березина і Лоток), надмірне зрідження лісів через пожежі і порушення правил лісокористування, витоптування лісових урочищ внаслідок інтенсивного рекреаційного використання.

Білому озеру почала загрожувати небезпека наприкінці 20 століття. За 9 км.на північний захід від нього розпочалося осушення низового болота в урочищі Став. Русло річки Веселухи прокопали стічну каналу Прилісненського торфобрикетного заводу. А в 1989 – 1990 роках з'явилися й меліоративні канали, а болото розчистили під угіддя радгоспу «Мульчицький». Пізніше цю землю передали Озерецькій сільраді, і тепер тут городи жителів Озерці і Городка.

Добре було б розчистити замулені джерела, зменшити відвід води з навколишніх боліт, які утримували природний рівень води в озері. Місця неорганізованого відпочинку впорядкувати.

Матеріал підготувала:
Бібліотекар районної бібліотеки
для дітей М. З. Дуляницька

Використана література:

1. Андрієнко Т. Л, антонова Г. М., Єршова А. В. Край лісів та імлистих боліт. – Львів: Каменяр, 1988.
2. Велесик П. Я. Вибрані твори/ П. Я. Велесик.- Костопіль: Роса, 2003.
3. Кобилянський М. Красзнавчі замальовки.- Володимирець.- 2006.
4. Комаровський В. Молодильник Білого озера // Вільне слово. - 2003.- с. 10.
5. Сніжко В. «Підкоп» під Біле озеро: наскільки він відчутний через 20 років? // Володимирецький вісник.- 2009.- № 42.- с. – 4.- № 43.- с. - 4.
6. Шморгун Є. І. Дивосил – зілля:- К.: Веселка, 1980.

